

Antikomunismus: nekonečný příběh české politiky?

Jiří Koubek a Martin Polášek

- Antikomunismus je strategií, která slouží k omezování manévrovacího prostoru levicových stran (alianční vazby) a k volební mobilizaci příznivců nelevicových stran.
- Přestože verbálně je antikomunismus zacílen na KSČM, ve skutečnosti je jeho hlavním terčem ČSSD.
- Pro antikomunismus je typická jeho schopnost adaptace, mutace a inovace. Velmi účinným nástrojem je jeho personifikace.
- Antikomunismus v tomto smyslu bude nelevicovými stranami používán i nadále. Žádná tzv. transformace KSČM jej neodstraní.
- Antikomunismus nebyl a ani v budoucnu nebude nástrojem tvorby volebních většin, přesto jeho význam v nejbližších letech nebude klesat.

Obsah

Antikomunismus věčně živý?	5
1. Co je antikomunismus a proti komu je namířen	5
Pracovní definice.	5
Kdo je terčem antikomunismu v ČR a proč?.	5
2. Antikomunismus středovýchodní Evropy.	6
Kontext středovýchodní Evropy	6
Polská lekce: mutace antikomunismu.	7
Maďarská lekce: ústavní kodifikace antikomunismu	8
Rumunská lekce: postkomunista antikomunistou.	8
Český případ: antikomunismus vítězů	9
3. Funkce a nástroje českého antikomunismu	11
Funkce	11
Antikomunismus jako clona.	11
Antikomunismus jako ikona a tmel	12
Nástroje.	12
Sekuritizace: řešení je strašení.	12
Personifikace: antikomunismus-antiparoubkismus-antizemanismus	13
4. Výhled do budoucna	14
Antikomunismus jako doplňková strategie.	14
Přestrukturování pravolevé osy	14
Uzavření aliančních vazeb	15
Antikomunismus jako strategie volebního vítězství a klíč k vládnutí?	16
Závěr	16

Antikomunismus věčně živý?¹

Miroslava Němcová, místopředsdkyně Občanské demokratické strany (ODS), o vývoji po rozpuštění sněmovny v srpnu 2013 řekla: „...vše, co je před námi, bude nejenom debata o svobodě, o obhajobě svobod, protože když vidím ústavní většinu v Senátu levicovou a extrémně levicovou, tak se obávám případného vývoje, který by podobnou většinu mohl vytvořit také na půdě Poslanecké sněmovny.“² Tuto potenciální „socialistickokomunistickou většinu“, která by se mohla vytvořit po předčasných volbách, interpretuje Němcová jako „přepsání vývoje posledních 23 let“ a ODS to podle ní bude takto tematizovat ve své předvolební kampani.³

Výňatky z tzv. TOP rozhovoru s poslancem TOP 09 Danielem Kortem vedeného na webových stránkách TOP 09 v květnu 2011: „Existence KSČ(M) je ostudným vředem na naší politické scéně. (...) ...komunisti vždycky lhali, lžou a lhát budou, to už je jejich habitus. Vymazat je namočením do vládní odpovědnosti bych však pokládal za poněkud riskantní – pravda, ve Francii to udělal socialista Mitterand a zcela je tím zlikvidoval, ale to je přece jen těžko srovnatelné. (...) [KSČ/KSČM se měla] zrušit, nebo přinejmenším ostrakizovat: komunisti měli mít zákonem zakázáno účastnit se veřejného života, analogicky jako lustracioní zákon vylučoval estébáky spol.“⁴

I 25 let po pádu autoritářského režimu zůstává agenda antikomunismu nedílnou součástí rétorické výbavy domácích pravicových stran. Jak je to možné? Co to vlastně antikomunismus je a je opravdu namířen proti komunistům? Je český antikomunismus něčím specifický ve srovnání s jinými postkomunistickými zeměmi střední a východní Evropy? Jaké jsou funkce českého antikomunismu a jaké jsou jeho nástroje? Bude antikomunismus v ČR slábnout, nebo bude naopak jeho význam růst?

Na tyto otázky se pokusíme stručně odpovědět tímto esejem, a to převážně z hlediska stranicko-

-systémového. Půjde tedy o analýzu role antikomunismu ve svobodné soutěži politických stran,⁵ až sekundárně pak o jeho ideové předpoklady, historii, konkrétní nositele apod.

1. Co je antikomunismus a proti komu je namířen

Pracovní definice

Mnozí antikomunisté upadají do pasti esencionalizace komunismu. Komunismus jakožto absolutní a univerzální Zlo je vším, co je tak nazýváno: Stalin i Mao Ce-tung, Dubček i Gorbačov, Husák i Honecker, Kádár i Gierek, Antonín Novotný i Fidel Castro, Kim Čong-un i Vojtěch Filip... Tato analýza se snaží neupadnout do pasti esencionalizace antikomunismu.

Pro naše účely nebude antikomunismem vše, co se tak nazývá nebo co je tak nazýváno. Nemyslíme jím zde například fundamentální kritiku nedemokratického režimu Československa před rokem 1989 či jiných podobných režimů té doby. Nemyslíme jím ani principiální odpor k filozofickým a ideologickým předpokladům komunistického hnutí, ve vši pestrosti těchto zdrojů a ve vši pestrosti nositelů tohoto odporu. Pro potřeby tohoto eseje hovoříme o antikomunismu jako o konkrétní politické strategii, která v soutěži politických stran slouží k omezování manévrovacího prostoru levicových stran (alianční/kolaliční vazby) a k jejich volebnímu oslabování, nebo zrcadlově k mobilizaci příznivců nelevicových stran a volebnímu posilování těchto stran.

Kdo je terčem antikomunismu v ČR a proč?

Výše načrtnutá definice je na první pohled minimalistická⁶ a je na první pohled nápadné, co v ní chybí: slovo komunismus či komunisté. Není to náhoda.

Vzdor prvnímu dojmu totiž hlavním terčem antikomunismu v ČR není Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) či jakákoli jiná komunistická strana, nýbrž Česká strana sociálně demokratická (ČSSD). Důvod je nasnadě. Antikomunismus jako strategie

1 Tento text byl napsán v srpnu 2013 a poslední úpravy proběhly v polovině září 2013.

2 Přepis záznamu ze schůze Poslanecké sněmovny viz <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/059schuz/s059022.htm>.

3 Lidové noviny (17. 8. 2013). V kontextu našeho výkladu není bez zajímavosti, že jí k tomu účelu návodně otázky klade přímo redaktor Lidových novin Daniel Kaiser.

4 <http://www.top09.cz/co-delame/top-hovory/zaznam-online-chatu-s-danielem-kortem-5840.html>.

5 Vycházíme přitom ze Sartoriho pojetí stranického systému jako „systému interakcí vycházejících z mezistranické soutěže“. Pro širší úvahu ohledně této definice viz (Sartori 1976 : 43–44).

6 Více o strategii minimálních či minimalistických definic viz (Sartori 1976 : 61–64).

ve výše uvedeném smyslu je použitelný jen tam, kde nějaká soutěž o voliče probíhá, alespoň potenciálně, nebo kde existuje někdo, jehož manévrovací prostor je takto možno omezit. Mezi stranami, které v ČR využívají antikomunismu, a KSČM či jakoukoli jinou komunistickou stranou se ale žádná významnější soutěž o voliče nekoná. Z programových důvodů mezi nimi také téměř neexistují potenciální alianční/koaliční vazby. Naproti tomu ČSSD je silný hráč s velkým aliančním/koaličním potenciálem na obou stranách spektra a o její voliče je z obou stran spektra zájem. Buď v tom smyslu, že by je bylo možno získat pro jinou stranu, nebo v tom smyslu, že tito voliči prostě jen nepůjdou k volbám a nepodpoří ČSSD.

Pokud jde o vztah KSČM a stran, které využívají antikomunismu, jinde jsme již formulovali myšlenku, že se jedná o protiklady, které se ale navzájem potřebují (Polášek, Novotný, Perrotino a kol. 2012 : 59). Bez KSČM by o mobilizační formuli ve vztahu ke svým členům a voličům přišly zejména pravicové strany, bez antikomunismu by o tutéž formuli přišla KSČM. Pravda, tato vzájemnost není zcela symetrická – antikomunismus potřebuje KSČM nutně, již z definice, zatímco obráceně to stejně nutně platit nemusí. Klíčovým však zůstává poznatek, že pojetkem těchto protikladů je právě antikomunismus a společným nepřítelem ČSSD.

Vztahy v tomto pomyslném trojúhelníku antikomunisté-ČSSD-komunisté samozřejmě procházely určitými proměnami, které jsme podrobněji popsali jinde (Polášek, Novotný, Perrotino a kol. 2012 : 63–64). Zde chceme vyzdvihnout zvláště skutečnost, že prvek tiché harmonie zájmů mezi antikomunisty a komunisty ve vztahu k ČSSD byl velmi zřetelný v období po volbách v roce 2002, kdy sociální demokracie vedla koalici vládnoucí ze středu (ČSSD, KDU-ČSL, Unie svobody) a čelící bilaterální opozici zleva (KSČM) i zprava (ODS). Bylo to přitom v době, kdy stál v čele ČSSD Vladimír Špidla a kdy se sama ČSSD vůči KSČM vymezovala poměrně silně a důsledně. Připomínáme to na důkaz toho, že má-li být někdo zacílen jako objekt antikomunistické strategie, záleží pramálo na tom, jaký je jeho skutečný poměr ke KSČM nebo komunistům obecně. A na komunistech samotných a jejich faktickém poměru k nositelům antikomunismu záleží snad ještě méně.

2. Antikomunismus středovýchodní Evropy

Kontext středovýchodní Evropy

I pohled za české hranice ukazuje, že na komunistech v antikomunismu záleží vlastně jen málo. Polská, maďarská, litevská, slovenská, rumunská i bulharská zkušenost dobře dokumentují, že z hlediska odolnosti vůči budoucímu antikomunismu nic neřeší ani „transformace“⁷

Podstatou těchto „transformací“ je skutečnost, že se dotyčná strana přejmenuje či rozpustí a znovu založí pod jiným názvem,⁸ verbálně se silně distancuje od své minulosti, programaticky se sociáldemokratizuje. V rovině symbolické podnikne radikální řez diskontinuity (používání symbolů, selektivní personální změny apod.) a v rovině mocenské se promění z pragmatické státostrany vládnoucí v podmínkách mocenského monopolu v pragmatickou stranu moci, orientovanou na vládnutí v podmínkách soutěživé liberální demokracie. Českým komunistům byla a je doporučována podobná cesta, a to nejen některými politickými aktéry či médii, ale také částí domácí politologické obce.

Nechme nyní stranou všechny slabiny této perspektivy⁹ a podívejme se na vyústění těchto „transformací“. Oč radikálněji se tyto strany „transformovaly“ a oč „flexibilněji“ ve svých politikách vykračovaly i za rámec své nové sociálně demokratické identity (zpravidla směrem k ekonomickému neoliberalismu), o to častěji se stávaly objekty antikomunistických strategií. Nejlepšími doklady jsou polská Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej (SdRP) a jí vytvořený Svaz demokratické levice (Sojusz Lewicy Demokratycznej, SLD) a maďarská Magyar Szocialista Párt (MSzP). V obou případech se shodou okolností jedná o subjekty, které přišly o svou stranicosystémovou roli z 90. let a počátku tisíciletí, tedy o roli jednoho ze dvou hlavních pilířů systému – v Polsku patrně nezvratně, v Maďarsku s otazníkem.

⁷ Transformace v tomto kontextu neznamená hodnotově neutrální výraz pro zásadní strukturální změnu, ale značí normativně žádoucí strukturální změnu, vymezenou navíc sadou velmi konkrétních znaků. Proto zde používáme výraz transformace v uvozovkách.

⁸ Často jde o změnu z jednoho nekomunistického názvu na jiný: Polska Zjednoczona Partia Robotnicza – Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej; Magyar Szocialista Munkáspárt – Magyar Szocialista Párt.

⁹ Více o těchto slabínách viz (Polášek, Novotný, Perrotino a kol. 2012 : 110–116).

Po přelomu tisíciletí významně zeslábla i bulharská a litevská „transformovaná“ levice. Opačným příkladem se může zdát slovenský SMER. Ale i v tomto případě musela nejprve původní „transformovaná“ komunistická strana, totiž Strana demokratickej ľavice (SDL), zaniknout, aby mohl její místo hlavního levicového pólu po přelomu tisíciletí obsadit SMER, o kterém lze jako o „transformované“ komunistické straně hovořit už jen s velkou nadsázkou.

Polská lekce: mutace antikomunismu

Průkopníkem antikomunismu ve středoevropském regionu bylo od počátku 90. let Polsko. Roli v tom hrálo několik faktorů. Antikomunismus byl pokusem o samoočistný rituál v zemi, jejíž přechod k demokracii postrádal silný symbolický moment všelidové účasti (na způsob pádu Berlínské zdi v NDR nebo 17. listopadu v ČSSR apod.) a odbýval se v ambivalentních podmínkách kulatého stolu, „paktu“ (více o tranzici paktem viz Linz and Stepan 1996 : 264–269). Dalším důležitým faktorem byl kontrast mezi počátečním úspěchem „transformovaných“ postkomunistů z SLD a naprostým stranicko-systémovým selháním jejich antikomunistických protivníků. Připomeňme navíc, že část někdejší solidaritní opozice – konkrétně velká část Unii Demokratycznej (UD) – nejen že antikomunistickou strategii nepřijala, ale explicitně se vůči ní vymezila.

Právě zde vidíme první zajímavou paralelu s českou situací z hlediska zástupnosti terčů. Hlavním terčem se totiž stali nikoli sami (post)komunisté z SLD (analogie k české KSČM), nýbrž právě nedůsledný narůžovělý odrodilec někdejší solidaritní opozice, UD (analogie k české ČSSD). Druhý zmíněný subjekt je v antikomunistickém rámování vlastně mnohem horší než sami komunisté, protože ti jsou alespoň čitelným soupeřem, jejich (levicová) pozice je alespoň jasná. V tomto momentě vzniká příběh o paktu komunistů a liberálů, o jejich rozdělení vlivu a moci, o vyjednané kontinuitě komunistického Polska a dnešní korupčně založené III. republiky.

Posledním vrcholem polského antikomunismu bylo období let 2005–2007, kdy se otevřela možnost vybudovat očistný projekt tzv. IV. republiky v podání bratrů Kaczyńských a jejich strany Právo a spravedlnost (PiS). Tento projekt selhal a spolu s ním, zdá se, definitivně odešel i polský antikomunismus

jako stranická strategie. Silnější část polské pravice, vládnoucí Občanská platforma (PO), která také sdružuje celou řadu autentických antikomunistů, na tuto strategii de facto rezignovala v okamžiku, kdy se jejím hlavním soupeřem stal PiS. Tento proces přitom fungoval i obráceně – antikomunistický osten v atacích PiS proti PO začal rovněž slábnout, jakmile se stalo zjevným, že polská levice jako jeden z hlavních pólů stranické soutěže odchází ze scény a její místo zaujímá PO. Po smolenské havárii v roce 2010 jako by zůstaly jen poslední, spíše ojedinělé náznaky.¹⁰

Podstatné však je, že většina výrazových a obsahových prvků přetrvávala – jen se ztratil nebo zeslábl explicitní odkaz na komunisty a komunistickou minulost. Zůstává moment paktu odcizených elit s cizími centry (Berlín, Brusel, po Smolensku výrazněji akcentovaná Moskva), což je určitá polská politicko-kulturní konstanta, jejíž kořeny patrně sahají do dob šlechtické anarchie. Zůstává moment hluboké morální a institucionální degenerace státu, což je v Polsku primárně tématem konzervativní pravice (tímto směrem šla také idea tzv. IV. republiky). Zůstává rovněž agenda (národní) paměti, dluhu vůči minulosti, potřeby její splácet a představy hrozeb z minulosti pramenících (*polityka historyczna*). Post-smolenská mobilizace pravice je ostatně dominantně nesena imperativem „nezapomeneme“ a organizačně zaštitěna tzv. pochody paměti (*marsze pamięci*).

Antikomunismus je tedy stále latentně přítomen. Jen se proměnil z hlavní úderné zbraně v cosi samozřejmého, mlčky všeobecně přijímaného. Existuje zde dokonce i jistá funkční kontinuita objektů antikomunismu. PO je sice z jedné strany pokračovatelkou tradic UD, ale z druhé strany – čistě stranicko-systémově viděno – je funkční nástupkyní SLD. Přetrvává i výše naznačená představa „poturčenec horší Turka“, neboli narůžovělí (UD) horší než rudí (SLD), jen s jednou aktualizací: oranžoví (PO) jsou ze všech nejhorší. Po Smolensku se ostatně začaly silněji ozývat hlasy, že soudobá liberálně-korupční cenzura, soudobý (nepřímý) útlak je ve své

¹⁰ Viz např. jednomyslné hlasování polského Senátu ve věci změny názvů ulic spojených s komunistickým režimem. Je případné, že jakkoli jindy zůstávají jednotlivá hlasování polského Senátu zcela mimo okruh zájmu našich médií, toto hlasování stálo za pozornost veřejnoprávnímu Českému rozhlasu (24. 6. 2013), viz <http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/zprava/polaci-chteji-prejmenovat-vsechny-ulice-s-komunistickymi-nazvy-1228021>.

podstatě horší než nedemokratický režim lidového Polska. Shrňme-li výše uvedené postřehy, lze konstatovat, že polský antikomunismus nezahynul, ale zmutoval.

Maďarská lekce: ústavní kodifikace antikomunismu

Poslední vrchol novodobého maďarského antikomunismu lze datovat do období let 2006–2010/2011. Na jeho počátku stojí bouřlivé jubileum událostí z roku 1956 okořeněné dramatickými pouličními protesty proti tehdejší socialistické vládě. Vládě, která v plné nahotě vyjevila některé důsledky „transformace“ někdejších státostran východního bloku (odhalené korupční skandály a klientelistické sítě) v kombinaci s ekonomickým neúspěchem, který zčásti pramenil z téhož (programová „flexibilita“ a převzetí ekonomicky neoliberalních receptů).

Na konci zmiňovaného období stojí drtivé vítězství Orbánova konzervativního antikomunistického hnutí Fidesz¹¹ a posléze přijetí vysoce problematické ústavy, která kromě jiného načrtává i oficiálně závazný příběh národních dějin – včetně symetrizace maďarského „komunismu“ v plné délce jeho trvání, tedy včetně pozdního Kádárova gulášového socialismu, s nacismem Šípových křížů.¹²

Maďarský případ ukazuje vítězství politiky paměti. Polský export našel v panonské kotlině své zatím nejlepší uplatnění a v této souvislosti komentoval Jarosław Kaczyński na podzim 2011 svou několikátou volební porážku v řadě případnými slovy: „...jsem hluboce přesvědčen, že přijde den, kdy se nám podaří, že ve Varšavě budeme mít Budapešť.“¹³

Podobností mezi Polskem a Maďarskem je ostatně vícero. Ideu zlověstné liberálně-levicové syntézy však v Maďarsku nebylo třeba složitě konstruovat a vyhrocovat do polohy spiknutí, protože (post)komunisté a liberálové byli na rozdíl od Polska stabilními koaličními partnery. Ještě přirozeněji se tak ujala

představa identifikace komunistického dědictví s liberálním relativismem hodnot, rozkladem, úpadkem a korupcí. Polský i maďarský antikomunismus jsou do značné míry hnutím poražených společenské transformace, konzervativním vzdorem „zdola“ proti dědicům předchozích režimů, které na sklonku své vlády privatizovaly a liberalizovaly. To je zásadní rozdíl oproti české situaci. Taková konzervativně-etatistická příměs v českém antikomunismu chybí. Je však více než vyvážena složkou neoliberalní a jinými, o nichž bude ještě řeč.

Rumunská lekce: postkomunista antikomunistou

Rumunský příklad je dobrou ukázkou flexibility možných nositelů antikomunismu. V tomto případě se jedná nejen o bývalého komunistu, ale vlastně i bývalého postkomunistu Traiana Băsesca, který se po základním konfliktu s Iliescovou dominantní postkomunistickou skupinou zařadil do slabší konkuruující Partidul Democrat (PD), v rámci níž se ale vymezil vůči jejímu vůdci Petre Romanovi, který zamýšlel stranu etablovat jako rumunskou sociální demokracii.

Podobně jako na Slovensku i zde tedy vidíme komplikovanější průběh „transformace“ ve dvou etapách. Tou první a neúspěšnou byl pokus PD, kterému zevnitř oponoval právě Bănescu. Tou druhou, vnějškově úspěšnější, byla opožděná „transformace“ levicovější a nacionalističtější Iliescovy formace Frontul Salvării Naționale (FSN), později Partidul Social Democrat (PSD), která byla jako sociální demokracie evropsky akceptována teprve v roce 2005, kdy jí bylo uděleno plné členství ve Straně evropských sociálních demokratů (PES). Její „transformace“ se však v kontextu silně personalizované a klientelistické rumunské politiky vyznačuje všemi průvodními jevy mutací jiných bývalých státostran.

Vrchol rumunského antikomunismu je datován do stejného období jako v polském nebo maďarském případě, konkrétně do roku 2006. Jen s tím důležitým rozdílem, že mu nepředcházely žádné dřívější, podobně silné vlny antikomunismu. Prezident Bănescu tehdy povolal komisi pod vedením politologa a sociologa Vladimira Tismăneana, jejíž bádání bylo po zhruba osmi měsících završeno 666stránkovou

11 Pro vynikající analýzu Fidesz a jeho transformací viz (Szabó 2011).

12 Viz preambule „...We deny any statute of limitations for the inhuman crimes committed against the Hungarian nation and its citizens under the national socialist and communist dictatorships. We do not recognise the communist constitution of 1949, since it was the basis for tyrannical rule; therefore we proclaim it to be invalid...“ (<http://www.kormany.hu/download/4/c3/30000/THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf>).

13 Vystoupení Jaroslawa Kaczyńského (9. 10. 2011), viz <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/przyjdzie-dzien-ze-w-warszawie-bedzie-budapeszt,186922.html>.

zprávou¹⁴ – a to vše slavnostně posvěceno v prezidentském projevu z prosince 2006, který se stal oficiálním odsouzením komunismu i artikulací specifické rumunské verze politiky paměti.¹⁵

Rumunský případ je velmi dobrou ukázkou politicko-instrumentálního využití antikomunismu. Zpráva Tismăneanovy komise vykreslila Iona Iliesca jako jednoho z velkých negativních hrdinů totalitární diktatury. Tento dlouholetý popřevratový prezident Rumunska (1989–1996, 2000–2004) byl v době Băsescova antikomunistického tažení čestným předsedou své PSD – strany, která byla teprve nedávno mezinárodně uznána jako sociálně demokratická strana a která právě prožívala intenzivní vnitřní štěpení, částečně generačního rázu. Nový lídr Mircea Geoană byl intenzivně tlačěn k tomu, aby se od zakladatele své strany Iliesca, jehož krátce předtím porazil v souboji o předsednictví, hlasitě a veřejně distancoval. Po odmítnutí byl proti sociálním demokratům použit oblíbený motiv útočící na autenticitu jejich identity (odmítnutím pranýřování Iliesca sami zrazují fundamentální principy této ctihodné evropské demokratické rodiny, která přece vždy stála proti totalitarismu).¹⁶ Velmi podobné motivy najdeme i v českém prostředí – např. kritiku sociálních demokratů za to, že se zpronevěřují vlastní tradici úctyhodné strany slušných lidí, kteří tolik trpěli pod komunistickým útlakem. Ochota kooperovat s komunisty je tedy líčena a odsouzena jako morální selhání. Variací na totéž téma je opakovaná delegitimizace ČSSD jako neautentické sociální demokracie bez „opravdových sociálních demokratů“.¹⁷

14 Zpráva je dostupná elektronicky v rumunštině na prezidentském webu, viz http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf. Pro vynikající analýzu viz (Hogea 2010), případně (King 2007).

15 Projev je dostupný elektronicky v angličtině na prezidentském webu, viz http://www.presidency.ro/pdf/date/8288_en.pdf.

16 „Nesouhlas se zavřením komunismu znamená, že PSD položí rovnítko mezi sociální demokracií a stalinisticko-ceaušistickou represí...“ Deník Lupea, 2006, citováno dle (Hogea 2011 : 26).

17 Pro dokreslení uvádíme pasáž z rozhovoru s předsedou TOP 09 Karlem Schwarzenbergem pro server iDnes (28. 7. 2009), včetně otázek novinářky Barbory Tachecí (viz http://zpravy.idnes.cz/schwarzenberg-pratel-se-radsi-neptam-na-to-co-budu-delat-pjm-/domaci.aspx?c=A090727_143156_domaci_jte): „*Řekl jste, že na to, abyste šli se sociální demokracií do koalice, by se tato strana musela změnit. V čem je tak zásadně jiná od sociálních demokracií v západní Evropě? Stará sociální demokracie byla zničena v roce 1948, jediný, kdo tady tu tradici držel, byl Battěk. Toho vyloučili. Prostě chybí tu sociální demokraté, to je největší vada této strany. Je tam spousta bývalých členů KSČ, několik oportunistů, ale opravdových sociálních demokratů je tam zatraceně málo. Leč bývalí komunisté jsou rozprostřeni ve všech stranách. To je pravda. Ale naši sociální demokracií chybí veškerá tradice, pravidla, taky chování je odlišné od tradičních sociálních de-*

Český případ: antikomunismus vítězů

Po přehledu všemožných paralel a podobností se nabízí otázka, co je vlastně tím hlavním rozdílem, jímž se vyznačuje česká situace. Je něco, co činí český antikomunismus v kontextu středovýchodní Evropy výjimečným? Na první pohled je to existence relevantní komunistické strany, nositelky tohoto jména. Vůči této straně je atak zacílen verbálně. Již jsme si ale ukázali, že o komunisty v podstatě ani tolik nejde, že „transformace“ žádným ochranným kruhým proti antikomunismu není. Bývalí komunisté jsou v očích antikomunistů vlastně ještě mnohem horší.

Existuje-li „netransformovaná“ komunistická strana, je pranýřována za to, že se „netransformovala“. Existuje-li „transformovaná“ postkomunistická strana, je kritizována, že jen účelově přijala demokratické mimikry, pod nimiž se skrývá o to záluďnější nebezpečí. Spolupracují-li s postkomunisty nelevicovní představitelé bývalé protirežimní opozice, ještě hůře (Maďarsko) – taková situace je líčena jako pakt starých a nových elit, který je pláštíkem velkolepé korupce. Pokud nelevicovní představitelé bývalé protirežimní opozice s postkomunisty nespolupracují, platí totéž (Polsko) – obraz paktu starých a nových elit je stejný, jen je mu přisouzen charakter podloudného spiknutí.

A právě v tomto dílčím momentě spatřujeme největší rozdíl. V českém antikomunismu téměř chybí šířavá a drásající vidina postkomunistů jako staronových vítězů, kteří splynuli s novou elitou. Chybí v něm – nebo přesněji řečeno není v něm dominantní – radikální a fundamentální moralistická kritika stávajících poměrů a s ní spojený prvek frustrace, který se objevuje nejsilněji v polském a maďarském antikomunismu poražených. Antikomunismus poražených je sice i v ČR přítomný, jeho politická relevance je však relativně malá.¹⁸ Český antikomunismus je z větší části antikomunismem vítězů (rozuměj: vítězů

mokracií v Evropě.“ Rozhovor pochází z roku 2009, ale podobně Karel Schwarzenberg vystupoval během své prezidentské kampaně (v rámci jeho strategie relativizace a delegitimizace pojmů pravice a levice).

18 Mediálně nejdůležitějším představitelem tohoto postoje je patrně Petr Cibulka a jeho uskupení Pravý blok se svou vizí ČR jako státu na všech úrovních ovládaného agenty KGB, viz <http://www.cibulka.net/petr/index.php>. Příležitostně se tato optika objevuje ve vyjádřeních některých představitelů radikálně pravicové Dělnické strany sociální spravedlnosti, viz <http://www.dsss.cz/komuniste-budou-trestat-popirani-vlastnich-zlocinu>.

společenské transformace), což je jeho slabina i přednost současně.

Na jednu stranu nelze český antikomunismus tak snadno ochočit k radikálnímu a v jistém smyslu populistickému ataku proti stávajícímu systému (viz projekt tzv. IV. republiky v Polsku či podobné prvky u Orbána v Maďarsku i Băsescu v Rumunsku). Na druhou stranu lze antikomunismus vítězů dobře propojit s některými esteticko-symbolickými prvky, které výše uvedenou slabinu bohatě kompenzují.

Ve zkratce řečeno, český antikomunismus je ideologií elit. Je pevnou a samozřejmou součástí kulturní hegemonie v gramsciovském slova smyslu. Spoluvytváří dominantní veřejný diskurz současné ČR. Elitářství českého antikomunismu a v něm obsaženou aroganci vítězů nejlépe dokresluje ageistický výsměch celé české levice v podobě předvolebního klipu Přemluv bábu z roku 2010,¹⁹ traktovaný částí elit jako jev vyložený žadoucí nebo přinejmenším recesisticky nevinný.²⁰

Co z toho plyne? Zaprvé, český antikomunismus má svého druhu kreativní potenciál. Velmi snadno mobilizuje tvůrčí síly nemalé části veřejně známých umělců a intelektuálů, kteří se s ním samozřejmě a veřejně identifikují (viz např. výzva „S komunisty se nemluví“, projekt „Trikem proti komunismu“, občanské sdružení Dekomunizace apod.),²¹ ale i spon-

19 V tomto poměrně agresivním klipu se setkáme se všemi typickými stereotypy, které bývají výbavou antikomunistických útoků proti levice jako celku: ztotožnění levice se starými lidmi a venkovem (navíc sobeckými lidmi – o dluh se nezajímají, protože si „klidně umřou“); kritika selektivní paměti (motiv „nedostatečného vyrovnání s minulostí“, byť toto sousloví přímo v klipu užito není); ztotožnění „socialistů a komunistů“ a jejich propojení s tematikou dluhu, viz <http://www.stream.cz/uservideo/460700-premluv-babu>.

20 Sympatie k tvůrcům klipu vyjádřil např. Stanislav Bernard, který dal klip do souvislosti se svým vlastním projektem „Pojďme volit“, jímž hodlal mobilizovat prvooliče proti „bolševiku Paroubkovi“, viz rozhovor pro časopis Studenta (14. 9. 2010) <http://www.studenta.cz/stanislav-bernard-bal-jsem-se-ze-lide-zvoli-bolsevika-paroubka-proto-pojdte-volit/magazin/article/387>. Bagatelizaci klipu Přemluv bábu, navíc spojenou s představou, že klip je přirozenou reakcí mladých lidí na politiku ČSSD („na hrubý pytel hrubá záplata“), reprezentuje např. stanovisko Jiřiny Šiklové v rozhovoru s Jiřinou Šiklovou, Petrem Zelenkou a Janem Pechem v pořadu Události komentáře České televize (23. 4. 2010), viz <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/87911-madl-s-issovou-v-klipu-nabadaji-premluv-babu-a-dedu-at-nevoli-levici/>.

21 Výzva „S komunisty se nemluví“ z roku 2003, viz http://www.sds.cz/docs/precete/e_kolekt/s_k_s_n.htm, na níž navázal stejnojmenný koncert (viz <http://www.novinky.cz/kultura/19826-koncert-s-komunisty-se-nemluvi.html>). „Trikem proti komunismu“ a na něj návazný projekt Dekomunizace, který dosud existuje, viz www.dekomunizace.cz. Nejnovějším příkladem byla situace před prvním kolem prezidentské volby v roce 2013, kdy byl velmi zdařile propojen (1.) prvek antikomunismu, (2.) apel k Havlovu dědictví a symbolické havlovské kontinuitě v prezidentském úřadu a (3.) obdiv k osobním charakteristikám („styl“, „noblesa“) Karla Schwarzenberga a jeho původu.

tánní živelnou tvořivost různých anonymních kreativců, PR- a marketingových amatérů i profesionálů. Příkladem takové živelné tvořivé kampaně byla mobilizace proti Jiřímu Paroubkovi.²²

Zadruhé a v přímé souvislosti s výše uvedeným, antikomunismus jakožto elitářská ideologie vítězů je také postojem v užším smyslu kulturním, ba estetizujícím. Antikomunismus je otázkou stylu, image, bon-tonu. Vizuální znechucení (vzhled, gesta, oblečení) se dobře doplňuje se sluchovou iritací (přiznačná dikce a jazykové výrazové prostředky na škále od lidového žoviálního soudružského jazyka po technokratické pozdně normalizační ptydepe). Antikomunismus lze tedy tematizovat jako věc elementární noblesy, časové modernity, kultivovanosti.²³ Proto se tak snadno

1. **antikomunismus:** „Neocenitelně přispěl k zániku komunistického bloku a komunistické diktatury“, viz <http://aktualne.centrum.cz/domaci/grafika/2013/01/23/grafika-koho-voli-ceske-osobnosti-v-druhem-kole-pr/#5> (Ondřej Vetchý); „Budu volit Karla. Protože nikoho, kdo žádá o podporu komunisty, volit nemůžu.“ (Radek Jaroš) – vše viz <http://www.novinky.cz/domaci/290902-koho-chce-mit-prezidentem-zilkova-margita-a-taborsky.html>. „Jediný možný prezident naší republiky, navazující na hodnoty Václava Havla. P.S. nechceme prezidenta s komunistickou minulostí!“ (Ivan a Klára Trojanovi); „Karla Schwarzenbergera chci za prezidenta, protože jako jediný z kandidátů nebyl ani komunistou, ani svazák, ani pionýr, ani jiskřička.“ (Ivan Mládek); „Pan Schwarzenberg je pro mě zárukou toho, že věci, které se tu dějí, budou mít opravdu demokratický charakter. U dalších kandidátů na prezidentský stolec mám největší problém s tím, že byli všichni nějakým způsobem spojeni s komunistickým režimem, což mi připadá přes míru. Už proto, že bychom byli zpátky u NKVD, StB nebo jak se všechny tyto tajné organizace jmenovaly.“ (David Koller) – vše viz <http://www.novinky.cz/specialy/dokumenty/290207-podporovatele-karla-schwarzenberga.html>. „Osobně si ale nemyslím, že pivní socialismus, který propaguje Zeman, je cesta vpřed.“ (Martin Jan Stránský, podporovatel Jana Fischera, distancující se stejně jako další veřejně známé osobnosti od Fischerovy podpory Zemana před druhým kolem; viz <http://www.novinky.cz/domaci/290970-fischerovi-poradci-se-vzepreli-volit-budou-schwarzenberga.html>).

2. **kontinuita s Václavem Havlem:** Miloš Zapletal (<http://www.novinky.cz/domaci/291137-koho-voli-prezidentem-sporcl-zapletal-ci-marhoul.html>), Zdeněk Svěrák (<http://www.novinky.cz/specialy/dokumenty/290207-podporovatele-karla-schwarzenberga.html>), Marta Kubišová, Petr Rychlý (viz <http://aktualne.centrum.cz/domaci/grafika/2013/01/23/grafika-koho-voli-ceske-osobnosti-v-druhem-kole-pr/#12>), Jitka Čvančarová (viz <http://www.novinky.cz/domaci/290902-koho-chce-mit-prezidentem-zilkova-margita-a-taborsky.html>).

3. **Osobní styl a šlechtický původ (noblesa vs. hulvátství, kníže vs. zeman, případně jiné moralisticky zabarvené argumenty:** Václav Marhoul (<http://www.novinky.cz/domaci/291137-koho-voli-prezidentem-sporcl-zapletal-ci-marhoul.html>), Marek Eben, Ivan Klíma, Jan Hřebejk, Miloš Forman, Dan Bárta, Jiří Menzel, Ivan Havel (<http://www.novinky.cz/specialy/dokumenty/290207-podporovatele-karla-schwarzenberga.html>), Lukáš Čermák, Eva Herzigová, Miloslav Vlk, Dagmar Havlová (viz <http://aktualne.centrum.cz/domaci/grafika/2013/01/23/grafika-koho-voli-ceske-osobnosti-v-druhem-kole-pr/#12>), Tereza Kostková, Veronika Žilková, Štefan Margita, Miroslav Táborský (viz <http://www.novinky.cz/domaci/290902-koho-chce-mit-prezidentem-zilkova-margita-a-taborsky.html>).

22 Blíže k propojení antiparoubkismu s antikomunismem viz (Polášek, Novotný, Perrotino a kol. 2012 : 64–65).

23 V zemích, ve kterých převládá antikomunismus poražených, je tomu přesně naopak: estetizujícím stigmatem jsou opatřováni nositelé antikomunismu. Dobrým příkladem je zesměšňování

a „přirozeně“ zúročuje v silně personalizovaných typech soutěže se symbolicko-reprezentativním nábojem. Typickými příklady jsou parlamentní volby v situaci prezidencializace parlamentní demokracie (Poguntke a Webb 2007) – ve volebních kampaních je pozornost zaostřena na střet vůdců dvou nejsilnějších stran, např. v roce 2006 a 2010 předsedů ODS a ČSSD –, nebo ještě zřetelněji přímá volba prezidenta.

Zatřetí, samozřejmě aliance antikomunismu s ekonomickým neoliberalismem (tedy přesně opačně než v Polsku i Maďarsku) a jeho splynutí s ideologií vítězů má jeden prostý důsledek: potenciálně značnou ekonomickou sílu. To je v situaci finančně stále náročnějších předvolebních kampaní pro nositele antikomunistické strategie nezanedbatelná výhoda.

3. Funkce a nástroje českého antikomunismu

Již jsme uvedli, že český antikomunismus je ve své podstatě elitářský. Nyní tento argument dovedeme o krok dál a spojíme jej s otázkou funkce antikomunismu ve stranické soutěži. Povězme nejprve, čím antikomunismus v soutěži stran není. Rozhodně není nástrojem, který by dokázal mobilizovat většiny potřebné k vyhrávání voleb. To se ale od něj ani neočekává. Jeho funkcí je omezování manévrovacího prostoru soupeřů, utvrzování silně „věřících“ subkultur voličského jádra a mobilizace hlasitých menšin.²⁴ Obě posledně jmenované skupiny jsou přitom spjaty s příslušností ke straně vítězů společenské transformace.

V této souvislosti na první pohled zarazí diskrepance mezi zjevným nezájmem většinového veřejného mínění o problémy nastolované antikomunisty na jedné straně a intenzita nastolování těchto problémů na straně druhé. Z poslední doby je to dobře vidět na kauzách spojených se změnami v Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR), jež vyvo-

Jarosława Kaczyńskiego (a dokud žil jeho bratr, byla tato ironizace dvojnásob intenzivní). Jistou paralelu navíc najdeme již v polovině 90. let, kdy byla role nemožného podivína přisouzena tehdejšímu hlavnímu protagonistovi antikomunismu Lechu Wałęsowi a oním dynamickým novým „polským Blairem“ byl bývalý komunist Alexander Kwaśniewski.

24 Angl. *vocal minorities*. Malé skupiny s velkou schopností sebeorganizace a potenciálním vlivem.

laly prudkou reakci ODS, nebo na kampani proti jihočeské radní za KSČM Vítězslavě Baborové, kterou organizoval neúspěšný kandidát do krajského zastupitelstva za KDU-ČSL Šimon Heller. Proč se vlastně někomu vyplatí mobilizovat s takovým vyptím evidentní menšiny v natolik nezajímavých tématech? Proč je někdo ochoten zajít v této mobilizaci až tak daleko, jako např. tehdejší premiér Petr Nečas v souvislosti se změnami v ÚSTRU?²⁵ Nabízíme pro to tři důvody odpovídající dvěma základním funkcím antikomunismu. Tyto důvody se mohou navzájem doplňovat. Pracovně je nazýváme clona, ikona a tmel.

Funkce

Antikomunismus jako clona

První důvod je ryze praktický – antikomunismus slouží k odvedení pozornosti od témat, která pro jeho nositele představují hrozbu, a k jejich převrstvení tématy jinými, na nichž se může nositel antikomunismu profilovat úspěšněji. Manévrovací prostor soupeře je s pomocí antikomunismu možno výrazně omezit (zmenšit okruh možných koaličních vazeb, omezit možnost prosazení určitých programových bodů) nebo je možno tohoto soupeře přímo volebně oslabit (nastolit jiná témata volební kampaně, např. obrátit pozornost od sociální nebo zdravotní politiky k „politice paměti“ či boji za „svobodu“ a „principy polistopadového vývoje“). Antikomunismus představuje ideální „clonu politiky“ (*politics*), jejímž účelem je zakrýt obsahovou podstatu politik (*policy*).

Vítaným vedlejším efektem pak může být posílení vnitřního pnutí ve straně, která je terčem antikomunismu, v našem případě ČSSD. Není přitom důležité, je-li toto vnitřní pnutí dáno idealistickým přesvědčením nebo je-li důsledkem instrumentální mocenské hry uvnitř dané strany. Podstatné je

25 Nečasovo vystoupení na společné tiskové konferenci s odvolaným ředitelem ÚSTRU Danielem Hermanem dne 15. 4. 2013. Nečas hovořil v implicitním odkazu na převrat v únoru 1948 o změnách v ÚSTRU jako o „*dubnovém puči*“, součástí plánu české levice na budoucí společné tiché spoluvládnutí a proniknutí „*středních kádří*“ KSČM („*bývalí pohraničníci, politruci, zuřiví marxisté a komunisté*“) do státní správy, viz <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-v-ustru-doslo-k-levicovemu-puci-105519/>. Daniel Herman sám obsadil první místo na kandidátní listině KDU-ČSL pro předčasné parlamentní volby v Praze, kde antikomunistický apel působí zpravidla nejsilněji, viz <http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/politici-volicum/KDU-CSL-Kandidatni-listiny-pro-volby-do-PSP-2013-284727>.

pouze to, že členové ČSSD sami přikládají tomuto problému takovou váhu, že o postoj strany v této věci veřejně soupeří mezi sebou navzájem.

Antikomunismus jako ikona a tmel

Druhý důvod je možná méně samozřejmý, ale neméně důležitý. Periodicky se vracející antikomunistické kampaně plní funkci utvrzujícího rituálu. Politické ideologie potřebují stejně jako náboženství své obřadné symbolické akty, pomocí nichž je víra již přesvědčených věřících udržována a utvrzována. Tak jako se stokrát opakovaná lež stává pravdou, stokrát opakovaná pravda se stává axiomem, vírou a dogmatem. V tomto ohledu tedy český antikomunismus není jen zvláštní variantou mýtu o věčném návratu („nepoučíme-li se z temné minulosti, ona nás dožene a vrátí se“), ale především věčným návratem mýtu, neustálým opakováním téhož sdělení v drobných výrazových a situačních obměnách. Tuto opakovací funkci není radno podceňovat. Paměť, smysly a vnímání běžného člověka jsou v mediálním věku dennodenně atakovány tisíci podněty – domnělé latentní a údajně o to nebezpečnější hrozby je proto třeba neustále připomínat.

Antikomunismus se navíc nabízí jako ideální ideologický tmel, zejména pro pravou část politického spektra.²⁶ Antikomunismus nemá mobilizovat jen menšinu voličského jádra přesvědčených. Díky svému charakteru nabízí spojnicí či odkaz ke všem relevantním nelevicovým ideologiím a umožňuje skrze ně periodicky mobilizovat tzv. hlasité menšiny (v ČR např. mediální celebrity, část profesních mediálních elit, politizující se mládež a prvovoliče).

Konzervativní linka spočívá v apelu na návrat k autentickým hodnotám a morálce, které komunismus zničil (polské ozvěny v českém antikomunismu, ale také dědictví Václava Havla). Do tohoto proudu lze zařadit i sílící katolicko-konzervativní příměs antikomunismu, která zaznamenala svůj první vrchol v kampani KDU-ČSL před parlamentními volbami

26 V únoru 2013 uspořádal think-tank TOPAZ (think-tank spojený s TOP 09) konferenci „Komunismus včera a dnes“, jež vyústila mimo jiné v tzv. Břevnovskou výzvu, která vyzývá vládu, aby znovu nechala prověřit ústavnost existence KSČM. Předseda TOP 09 Karel Schwarzenberg při této příležitosti uvedl tři důvody proč konferenci na toto téma pořádat: protože je to otázka aktuální, protože je třeba členy TOP 09 v těchto otázkách soustavně školit a protože tyto myšlenky mohou oslovit nečleny; viz http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=pOngb86ZJJY#at=38.

v roce 2006 a druhý v souvislosti se spory o církevní restituce a ÚSTR.

Liberální linka přitakává antikomunismu ve jménu latentně ohrožených individuálních hodnot. Sem patří antiparoubkismus a právě k této liberální lince má nejbližší také celý kulturně-estetický vzdor vůči obrazu komunisty a levičáka. Ve svém tažení za vymýcením regulace, redukcí státu a veřejného prostoru obecně si antikomunismus vypůjčuje v užším smyslu ekonomicky neoliberální spojnice. Robustní veřejná sféra je přerámována jako nežádoucí reziduum státně plánovacího hospodářství.²⁷

Fašizující spojnice ukazuje své náznaky kdekoli, kde je užíván biologizující jazyk (komunisté jako „vřed“ apod.).²⁸

Nástroje

Nyní můžeme obrátit pozornost k nástrojům, jimiž jsou výše zmíněné funkce naplňovány. Konkrétních nástrojů je samozřejmě celá řada a nejsou specificky antikomunistické (např. asociační řetězce), my zde však položíme důraz na dva, které mají obecnější ráz a představují spíše metodu jako určitou kombinaci několika konkrétních nástrojů: sekuritizace a personifikace.

Sekuritizace: řešení je strašení

Parafrázi volebního sloganu ODS pro evropské volby v roce 2009 jsme si vypůjčili jen proto, abychom srozumitelně přiblížili jádro pojmu sekuritizace.²⁹ Zjednodušeně řečeno jde o to, že jistá oblast je vyňata ze

27 Příkladem může být komentář místopředsedy TOP 09 Miroslava Kalouska k ekonomickému programu ČSSD prezentovanému na sjezdu ČSSD v březnu 2013. Podle Kalouska chce ČSSD „více všemocného státu a více rovnostářství, tedy logickým důsledkem je méně individuální svobody, menší motivace pracovat, tvořit, vzdělávat se, snažit se...“ V souhrnu je program ČSSD podle Kalouska „cesta k reálnému socialismu, která končí řeckými nebo kyperskými opatřeními.“ Viz <https://www.facebook.com/top09cz/posts/133278440184907>.

28 Příkladem mohou být slova poslance TOP 09 Daniela Kortehe o KSČM jako „ostudném vředu“ na politické scéně, viz <http://www.top09.cz/co-delame/top-hovory/zaznam-online-chatu-s-danielem-kortem-5840.html>. Poslankyně TOP 09 Jitka Chalánková pro změnu přirovnává komunismus k rakovině, viz <http://www.top09.cz/co-delame/vzdelavani/komunismus-vcera-a-dnes-zprava-z-konference-a-zamysleni-12330.html>.

29 Koncept sekuritizace formulovala tzv. kodaňská škola v 90. letech a je definován jako „intersubjektivní založení existenční hrozby, jež vyžaduje naléhavou a okamžitou pozornost, jakož i použití mimořádných opatření k čelení této hrozbě“ (Buzan, Wæve and de Wilde 1998 : 24–25, kurzíva v originálu). Tímto intersubjektivním založením (*establishment*) se míní řečový akt, kterým je dotyčná hrozba nastolena jako relevantní. Pointou je tedy moment konstrukce hrozeb a dominantní role elit v tomto procesu.

sféry politiky jako legitimního trvalého sporu mezi ideologickými proudy a tematizována jako pole hrozby, pro jehož překonání je vyžadován zvláštní postup – „odpovědná“ a „státotvorná“ nadstranická shoda napříč ideologickými tábory. Často je sekuritizována zahraniční politika (který nezodpovědný opozičník by si troufl ohrozit „naše chlapce“ ve Vietnamu, Afghánistánu, Iráku...?).

Také trvajících komunistická hrozba může být vykládána jako ohrožení národní bezpečnosti, morálního či dokonce fyzického zdraví společnosti, demokratického charakteru státu, ekonomické výkonnosti a prosperity atd. Politika je pak legitimním střetem idejí jen potud, pokud se netýká dotyčné strany, nositelky identifikovaného nebezpečí. Spolupráce s takovou stranou nebo zohlednění jejích postojů k určitému problému nejsou možné (obligátní formulka o množině „demokratických stran“ na straně jedné a „nedemokratických“ nebo „antisystémových stranách“ na straně druhé). Jinak řečeno, kdyby se ČSSD rozhodla silněji profilovat na socioekonomické ose, na níž je jí KSČM přirozeným spojencem a pravicové strany naopak přirozeným soupeřem, bude i ČSSD stigmatizována jako hrozba. Typický příklad představuje volební heslo „KSČSSD“, ale není to samozřejmě příklad jediný.³⁰

Antikomunismus tedy permanentně udržuje situaci politického „výjimečného stavu“, mimořádné a jedinečné dějinné situace, kterou jsme stále ještě zcela „nezvládli“, kterou bohužel dosud nemáme „bezpečně za sebou“. Jako by s každými volbami šlo vždy znovu o samotný charakter režimu a jeho základní parametry, politické i ekonomické.³¹

30 Zkratka „KSČSSD“ se jako součást kampaně politických stran poprvé objevila v sadě volebních spotů ODS v roce 2006 (spoty mířily proti tehdy vládní ČSSD, KSČM nebyla členem vlády) a znovu v různých formách během volební kampaně ODS v roce 2009, resp. 2010. Jiným dobrým příkladem sekuritizační taktiky je vyjádření místopředsedy TOP 09 Miroslava Kalouska z února 2013 o tom, proč je třeba „řešit problém jménem komunismus“. Podle Kalouska sice nehrozí návrat stalinského teroru, ale „že demokratické instituce mohou být obsazeny lidmi, kteří demokraty nejsou a mají v sobě ten komunismus jako v koze, to hrozí velmi...“ Viz http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=sOHXKsLQY6I#at=71.

31 Události, k nimž došlo od sepsání tohoto textu, tedy od srpna 2013, naše předpovědi ohledně sekuritizační taktiky jen potvrzují. Nejlépe patrné je to v případě TOP 09: „Od neohroženého vystoupení studentů v listopadu 1989 uběhlo 24 let. Těm, kdo tehdy začali chodit do školy, je třicet. Porovnáme-li životní možnosti této nové generace s možnostmi generací žijících v reálném socialismu nebo ve stalinských padesátých letech, poznáváme snadno a jasně, o co je demokracie lepší než totalita. Přesto jde naše společnost k předčasným volbám ostře názorově rozdělena a budeme rozhodovat o celkovém směřování našeho státu. V těchto volbách nejde o dílčí body programů, ale o způsob vlády: snadno zpět k socialismu, anebo pracně demokraticky

Mimořádná doba pak logicky ospravedlňuje mimořádné prostředky: na široké škále od kampaní „S komunisty se nemluví“ až po soudní zákazy. Lustranční zákon jako „dočasný“ mimořádné opatření pak může být legitimně prodlužován v podobném pojetí dočasnosti, v jakém kdysi býval dočasný pobyt vojsk SSSR v ČSSR.

Personifikace: antikomunismus-antiparoubkismus-antizemanismus

Jak známo, každé aktuálně konané volby jsou těmi nejdůležitějšími v historii. To je ostatně logika příbuzná sekuritizaci. Všechny volby však nelze vyhrát pomocí téže strategie, kampaně či triku. I proto se antikomunismus vrací v nejrůznějších proměnách a obměnách. Zdánlivě mizí ze scény, jakoby navždy, aby se zanedlouho vrátil v nějaké nové mutaci.

Klasický případ zmutovaného antikomunismu jsme si ukázali na příkladu Polska. Není však třeba chodit tak daleko. Ani v ČR se antikomunismus prakticky nikdy nevyskytoval v krystalicky čisté podobě, snad s výjimkou raných 90. let. Mimořádně účinnou formou mutace antikomunismu je jeho personifikace, kterou můžeme dobře sledovat na příkladu antiparoubkismu.³² Protože jakkoli konkrétní politici odcházejí, sama metoda personifikace nabízí nepřeborné množství paralel a analogií, inspirací a adaptací, inovací a aktualizací.

Sotva se tedy antiparoubkismus stal minulostí a antikomunisté se načas octli v personifikačním vakuu, naskytl se další vhodný objekt, vůči němuž byla ostatně stejná metoda úspěšně použita již v 90. letech – Miloš Zeman. Zeman nabízí možnost akti-

dát?“ Viz úvodní pasáž volebního programu TOP 09 k předčasným volbám „<http://www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-2013-do-poslanecke-snemovny.pdf>“

32 Příkladem může být projev Alexandra Vondry, tehdy čerstvého místopředsedy ODS, u příležitosti zahájení volební kampaně v roce 2010: „Paroubkova ČSSD představuje pro svobodu hrozbu. Je to strana, která se netají touhou špiclovat občany, nahlížet jim do soukromí a hrabat se v jejich financích. Je to strana, která chce opět trestat úspěšně a prosazuje řadu ekonomických receptů z doby reálného socialismu. Je to strana, která kriminalizuje své odpůrce a opět mlátí mladé lidi na koncertech. Jestliže nám toto právem vadí, jestliže toto vše právem kritizujeme, jak bychom mohli mlčet, když se tato ČSSD kvůli vlastní moci hodlá po volbách spojit s komunisty? Víme už, že Jiří Paroubek nežertuje. Před krajskými volbami také sliboval vládnout s KSČM a také to splnil. A rozhodně nežertoval, když ve svém slavném povolebním projevu vyhrožoval národu, že má s komunisty ve Sněmovně většinu. (...) Ano, může se stát, že nám bude vládnout ČSSD s KSČM. Ale s veškerou vážností a ve jménu svobody proti tomu budeme bojovat. Nic jiného od nás Jiří Paroubek a Vojtěch Filip nemohou čekat.“ Viz <http://www.alexandrvondra.cz/projev-a-vondry-ze-zahajeni-volebni-kampane-ods>. Více o antiparoubkismu viz (Poláček, Novotný, Perrotino a kol. 2012 : 64–65).

vace estetického odporu (vzhled; zjevně nezdravý životní styl s netušenými možnostmi „jelcinizace“ obrazu).³³ Je líčen jako hrozba pro demokratické uspořádání ČR, srovnatelná s nacismem a komunismem,³⁴ jako hrozba celému polistopadovému vývoji.³⁵ A jakkoli je Miloš Zeman osobně svého druhu antikomunistou (ovšem v *jiném* smyslu slova než v našem vymezení), je možné, že to bude právě on, kdo jmenuje vládu ČSSD opírající se o podporu KSČM. To se může stát v budoucnu nejsilnějším spouštěčem další antikomunistické kampaně.³⁶

Obrácení antikomunistického ostnu na osobu prezidenta by navíc z pohledu pravice výhledově skýtal i jednu ryze strategickou výhodu: upoutání pozornosti na „prezidentskou“ stranu a úměrně tomu rozmělnění levicové voličské základny, rozptýlení podpory na úkor etablovaných stran ČSSD a KSČM. Ostatně Strana práv občanů – Zemanovci (SPOZ) tuto roli již jednou splnila ve volbách v roce 2010. Racionální aktér znalý účinků volebního systému ví, že asymetrický multipartismus nahrává jedné relativně silné straně oproti početnému shluku stran slabých. Jestliže by si pravicové strany připustily perspektivu oslabení a fragmentace pravice, pak nejjednodušší logickou obranou může být spuštění symetrické fragmentace levice. Estetizující, kvazi-

33 „Jelcinizace“ obrazu Miloše Zemana se stala okamžitou a spontánní mediální reakcí na prezidentovu indispozici při slavnostním odemykání korunovačních klenotů v květnu 2013, viz např. komentář Martina Fendrycha na Aktuálně.cz (<http://aktualne.centrum.cz/blogy-a-nazory/komentare/clanek.phtml?id=779294>), podobně Lidovky.cz (viz http://www.lidovky.cz/pripomente-si-statniky-kteri-meli-problem-s-alkoholem-ppl/zpravy-svet.aspx?c=A130510_222258_in_zahranici_vs). Místopředseda TOP 09 Karel Schwarzenberg pak propojil téma těžkého alkoholismu, ohrožení parlamentní demokracie a Zemanovo doporučení, aby ČSSD neuzavírala koalici s TOP 09, ale s „nereformovanými“ komunisty; viz rozhovor pro rakouský deník Die Presse (24. 8. 2013) <http://diepresse.com/home/politik/aussenpolitik/1444838/Zeman-kam-zum-Schluss-dass-ich-vernichtet-gehoere>. Zprávu převzala ČTK a po ní v různých variacích česká média.

34 Představa jakési ideologie zemanismu jako hegelovské syntézy nacismu a komunismu, viz vyjádření členky výkonného výboru TOP 09 Niny Novákové http://www.youtube.com/watch?v=vXfOLj1kU2o&feature=player_embedded#at=11.

35 Konstrukce předčasných voleb v roce 2013 jako boje o svobodu a parlamentní demokracii, v níž na jedné straně stojí TOP 09 a na straně druhé Miloš Zeman, který si osvojil autoritářské způsoby (dané do souvislosti jednak s „totalitou“, jednak s „východem“) a který hodlá využít ČSSD k faktické změně politického systému, viz např. rozhovor s Miroslavem Kalouskem v Hospodářských novinách (20. 8. 2013).

36 Události, k nimž došlo od sepsání tohoto textu, tedy od srpna 2013, naše předpovědi ohledně antizemanistické mutace antikomunismu jen potvrzují: např. TOP 09 pojmá předčasné volby jako střet o režim se sjednocenou levicí pod vedením Miloše Zemana, viz vyjádření Miroslava Kalouska pro server iDnes (12. 9. 2013) http://zpravy.idnes.cz/kalousek-ke-spusteni-kampane-di8-/domaci.aspx?c=A130912_142803_domaci_jj.

-antikomunistické zacílení na Miloše Zemana a přesměrování pozornosti k mimoparlamentní SPOZ by paradoxně mohlo představovat účinnější nástroj oslabení ČSSD než přímý antikomunistický útok proti ČSSD samotné.

4. Výhled do budoucna

Nyní přichází na řadu klíčová otázka: co z řečeného vyplývá pro budoucnost? Bude antikomunismus v ČR slábnout, nebo bude naopak jeho význam růst? Bude nadále jen doplňkovou strategií, nebo se může stát důležitým nástrojem volebního vítězství?

Ve svých nedávných publikacích jsme načrtli (Polášek, Novotný, Perrotino a kol. 2012 : 67–69) a rozpracovali (Koubek 2013) tezi, že český stranický systém prochází procesem dekonsolidace a fragmentace. Na kořeny a příčiny tohoto procesu bylo poukázáno ve starší práci (Koubek 2010), jejíž závěry se zatím jen potvrzují. Pokud se v této věci mýlíme – a pokud ano, budeme se v ní mýlit velmi rádi –, jedná se jen o přechodný výkyv a po jeho pomnutí se český stranický systém vrátí ke svému tradičnímu pětistranickému formátu se stabilním jádrem a s bipolárním rozvržením. Naše odpověď na otázky po budoucím významu antikomunismu se odvíjí od toho, který z oněch dvou zmíněných scénářů se naplní.

Ať již se český stranický systém znovu konsoliduje a vrátí k tradičnímu formátu či nikoli, bude antikomunismus nadále doplňkovou strategií – pravděpodobně se slábnoucím ohlasem ve společnosti jako celku. Nicméně bude-li dekonsolidace a fragmentace pokračovat, může mít antikomunismus větší a přímější dopad na volební vítězství než dnes.

Antikomunismus jako doplňková strategie

Co míníme doplňkovou strategií? Vidíme dvě základní možnosti, které se ovšem mohou prolínat.

Přestrukturování pravolevé osy

První možnost se týká samotné logiky stranického systému. Existuje-li vůbec nějaká konstanta české stranické soutěže, pak je to bipolární pravolevé rozvržení. Česká politika je v Sartoriho smyslu jednorozměrná a dlouhodobě v ní dominuje socioeko-

nomický střet pravice a levice. Sama existence této dominantní osy je pochopitelně v různých okamžicích pro různé aktéry různě výhodná. Počátkem 90. let se na ní vymezila a vybuodovala svou převahu ODS s projektem radikální diskontinuity s minulostí v podobě bleskové privatizace. Odhlédneme-li však od této jedinečné dobové situace, je třeba položit si otázku, zda má tato osa nějaké těžiště, zda je vychýlena určitým směrem. Žádná taková osa totiž není neutrální. V „ideálním“ případě symetrie favorizuje přinejmenším dva dominantní póly, aktéry profilující se na jejich koncích. Trestá naopak všechny, kteří se na ní neumějí nebo nechťejí vymezit. Taková osa není žádnou daností. Vychází sice zpravidla z jistých sociálně-politických předpokladů dané společnosti, je však především politickým konstruktem.

Vycházíme z předpokladu, že v českých podmínkách je na této ose strukturálně a dlouhodobě zvýhodněna spíše levice. Důležitější než doložení této teze samotné je pro naše účely poukaz, že s touto představou pracuje přinejmenším část pravice.³⁷

V tomto kontextu je pro soupeře ČSSD logickou strategií pokusit se socioekonomickou osu nabourat. Jinými slovy, pootočit českou pravolevou osu například polským směrem, tedy ve smyslu osy hodnotové, kulturní. Antikomunismus je v sekulární a hodnotově spíše liberální české společnosti přímo ideálním nástrojem takového manévru. Je vlastně pokusem o konstrukci alternativní soutěžní dimenze, která by – umocněna sekuritizací – mohla ales-

37 Viz analýza příčin porážky ODS v krajských a senátních volbách, kterou vypracovala Hlavní kancelář ODS v roce 2008. Citujeme z její části II., jejímiž autory byl politolog Stanislav Balík a sociolog Daniel Kunštát (ztučnění v originále): „Není vyloučeno, že z hlediska mentality českého národa a dlouhodobých tradic české politiky nebyl nenormální volební výsledek 2008; možná, že byly nenormální výsledky let 2004–2006, kdy pravice převažovala. Političtí analytici a komentátoři se možná nechali ošálit tehdejší dominancí pravice, která však byla výjimečná. Koneckonců, sečteme-li v parlamentních volbách od roku 1996 zisky socialistů obojího zabarvení a ze začátku i republikánů, dostáváme dlouhodobou dominanci levice.“ (Analýza příčin porážky ODS v krajských a senátních volbách 2008 : 96.) „ČSSD má vyšší voličský potenciál než ODS. Pokud se ČSSD podaří přimět svoje voliče k volbě, nemůže ODS v žádných volbách zvítězit.“ Silné tvrzení je sice formulováno jako hypotéza, která je ale v zásadě shledána za potvrzenou: „Celkový voličský potenciál ČSSD je každopádně dlouhodobě zhruba o třetinu vyšší, nejen mezi lidmi, kteří chodí k volbám, ale i mezi nevoliči. Úspěch ODS v roce 2006 je proto perspektivně nutné vnímat spíše jako svého druhu unikátní jev. Česká společnost stojí hodnotově spíše vlevo a souzní tak daleko více s politickým projektem ČSSD. Po určitém výkyvu doprava v období parlamentních voleb dochází po r. 2007 opět k posunu zprava doleva, tedy do „standardního“ stavu.“ (Analýza příčin porážky ODS v krajských a senátních volbách 2008 : 80 a 82). I v mediálním prostředí už začíná tento přístup rezonovat, viz úvaha redaktora Hospodářských novin Petra Kamberského <http://dialog.ihned.cz/komentare/c1-60399320-ceka-nas-osm-az-dvanact-tezkych-let>.

poň rozředit dosud velmi zhuštěné a kompaktní socioekonomické jádro české stranické soutěže.

Architektem prvního takového pokusu o přeformátování pravolevých souřadnic byl Václav Klaus a jeho euroskeptická mutace ODS po „sarajevském“ rozštěpení strany. Vyústěním byly, jak známo, volby v roce 2002 a rekordní propad ODS. Klausův tah však skončil nezdarem nikoli proto, že by byl ve svém principu iracionální, nýbrž proto, že se ve své době naprosto minul s převažujícím politicko-hodnotovým rozpoložením pravcového elektorátu.

Přijmeme-li tezi, že původcem takového obratu by i do budoucna měla být česká pravice nespokojená s vlastními šancemi na socioekonomické ose, pak antikomunismus skýtá jednu neocenitelnou výhodu. Zatímco Klausův euroskeptický manévr vyžadoval nějaký pozitivní obsahový počín na vlastní straně (nový mix programových priorit, verbálních akcentů, symbolických sdělení apod.), v případě antikomunismu postačí jen stigmatizace protivníka. Zatímco Klausův počín byl klasickým příkladem (re)konstrukce, antikomunismus by byl snadnější strategií destrukce.

Uzavření aliančních vazeb

Druhou možností je omezení koaličního potenciálu jednotlivých aktérů a změna jejich pozičního a relačního umístění v systému. Jinde jsme označili ČSSD za hybatelku stranického systému (Polášek, Novotný, Perrotino a kol. 2012 : 54–55). Máme tím na mysli silného a stabilního hráče, který má – v míře větší než ostatní hráči – vliv na překlápění a přesměřování, otevírání a uzavírání aliančních vazeb.

U ČSSD jsou pro to dva důvody. Je to jediná silná a stabilní strana – jediná ze stabilní čtyřky let 1996–2010 –, která je hlavním pólem soutěže a současně má sousedy na obou stranách.³⁸ Slevíme-li ze striktního kritéria koaličního potenciálu a prozkoumáme-li alianční vazby (např. tolerance menšinových vlád), pak ČSSD nejen že měla a má dveře otevřené k oběma sousedům, ale dokonce i ob jednoho souseda (ODS, tzv. opoziční smlouva z let 1998–2002).

Jestliže tedy o českém stranickém systému platí, že během patnáctiletého období jeho domnělé stability

38 V podobné pivotní pozici byla KDU-ČSL, která však nesplňuje podmínku jednoho z hlavních pólů, a navíc ze stabilní čtyřky po volbách v roce 2010 vypadla a je otázka, zda se v příštích parlamentních volbách vrátí.

byly vyzkoušeny snad všechny myslitelné konstelace a konfigurace, pak ČSSD na tom měla lví podíl. Z hlediska ČSSD to sice může být dvousečné, z pohledu jejích konkurentů se ale jedná o komparativní výhodu, kterou je ČSSD žádoucí uzmout. Přesně k tomu se antikomunismus dobře hodí.

Antikomunismus jako strategie volebního vítězství a klíč k vládnutí?

Jak jsme ale řekli, český stranický systém prochází zhruba od přelomu let 2009 a 2010 procesem dekonsolidace a fragmentace a zdá se, že tento trend bude pokračovat. Tato dekonsolidace se prozatím jeví jako asymetrická – fragmentace postihuje mnohem silněji pravou část spektra. Stranické systémy však v tomto ohledu mívají tendenci k symetrizaci a pólovému vyvažování. Pokud se jeden silný pól zhroutí, zpravidla ho s jistým časovým odstupem následuje i ten druhý. Je možné, že ve volbách v roce 2013 ČSSD zaznamená rekordní výsledek. Ale i kdyby tomu tak bylo (pád Nečasovy vlády a sestavení úřednické vlády, která má vládnout až do předčasných voleb, staví nad výsledek ČSSD velký otazník), neznamenalo by to nutně vyvrácení naší teze. Takové vítězství se může stát obdobou triumfu ODS v roce 2006.

Pokud tedy bude dekonsolidace pokračovat, bude význam antikomunismu růst. Proč? Uvedli jsme, že antikomunismus je mimo jiné strategií mobilizace odhodlaných, přesvědčených a hlasitých menšin. Konstatovali jsme též, že jeho úlohou není vyhrávat volby, resp. získávat ve volbách většinu. Tuto druhou jmenovanou úlohu však může převzít ve chvíli, kdy se český stranický systém změní v hřiště, na němž se pohybují sami malí hráči. Český multipartismus je od úplného počátku soutěží „samých menšin“. Nyní však běží o to, zda bude do budoucna soutěží stále většího počtu stále menších menšin. Pokud ano, může být pro volební vítězství naopak zcela rozhodující, která z jakkoli malých menšin bude pevnější, odhodlanější a hlasitější.

V současné situaci eroze systému s nejistým vyústěním je ČSSD jediným subjektem, který aspiruje na roli velké a volebně silné strany. Jako jediná vykazuje ČSSD širší voličský záběr na způsob *catch-all*. Antikomunismus není nástrojem využitelným k jejímu přímému volebnímu oslabení, na to sociálně demokratičtí voliči a voličky neslyší. Oslabení domi-

nantní strany však mohou ve střednědobém výhledu vyvolat jiné, mnohem silnější faktory, jež byly v souvislosti s dekonsolidací identifikovány: personalizace a lokální fragmentace české politiky, nárůst počtu blokačních aktérů a jejich vlivu, další růst moci a vlivu nestranických, případně vnitrostranických individuálních blokačních aktérů (Koubek 2010) a s tím spjatá další delegitimizace celé stranické politiky (zejména ve spojení s módními tématy jako jsou antikorupční apel, přímá demokracie, přímá volba všeho možného apod.).

V takové situaci může antikomunismus opravdu posloužit jako nástroj získání volebního vítězství, byť s velmi relativním ziskem. Jinou otázkou je, zda takové vítězství ve smyslu „prvního v cíli“ bude mít nějakou relevanci pro sestavování vládních většin. Zde se však může dobře uplatnit druhá základní funkce antikomunismu, totiž ideologický tmel a spojnice k prakticky všem nelevicovým ideologiím. A co je nejpodstatnější, tento tmel může jako základ koalice posloužit i tehdy, jestliže dané strany budou podle volebního zisku až druhé, třetí či další v pořadí. Soutěží-li totiž mezi sebou stále menší menšiny, jsou i ti druzí, třetí a další dost silní na to, aby společně obešli prvního a vytvořili vládu „přes hlavu vítěze“ zaštitěnou přes všechny programové rozdíly nutností „zabránit návratu komunistů k moci“ či zachovat „principy demokratického vývoje“.

Závěr

Antikomunismus může být chápán mnoha způsoby. V našem textu se o antikomunismu uvažuje jako o konkrétní politické strategii, která ve svobodné soutěži politických stran slouží k omezení manévrovacího prostoru určitých levicových stran (alianční/koaliční vazby) a k jejich volebnímu oslabování, nebo zrcadlově k mobilizaci příznivců nelevicových stran a jejich volebnímu posilování.

Vzdor tomu, že verbálně je antikomunismus v ČR zaměřen proti KSČM, je jeho **skutečným terčem ČSSD – jde o zmenšení jejího mimořádně velkého aliančního/koaličního potenciálu a její volební oslabování, nebo zrcadlově o mobilizaci příznivců nelevicových stran** (např. ODS, TOP 09

atd.). Jak přitom ukazuje srovnání v kontextu střední a východní Evropy (např. Polsko, Maďarsko, Rumunsko atd.), použití antikomunistické strategie není nijak závislé na profilu komunistické strany v daném stranickém systému, ba vlastně ani na její existenci („transformovaná“ či „netransformovaná“ komunistická strana).

Jediné, čím se antikomunismus v ČR výrazně liší od antikomunismu v jiných zemích střední a východní Evropy, je skutečnost, že jde z větší části o ideologii elit – **český antikomunismus je antikomunismem vítězů společenské transformace**. Tomu odpovídají některé jeho specifické rysy a formy (estetizace – antikomunismus jako otázka kultury, image, stylu; velký kreativní potenciál; potenciál ekonomické síly).

Antikomunismus má dvě základní funkce.

Zprvé, **antikomunismus slouží k odvedení pozornosti od témat, která pro jeho nositele představují hrozbu, a k jejich převrstvení tématy jinými, na nichž se může nositel antikomunismu profilovat úspěšněji**. Manévrovací prostor soupeře je s pomocí antikomunismu možno výrazně omezit (zmenšit okruh možných aliančních/koaličních vazeb; omezit možnost prosazení určitých programových bodů) nebo je možno tohoto soupeře přímo volebně oslabit (nastolit jiná témata volební kampaně a v krajním případě přetáhnout soupeřovy voliče).

Zadruhé, **antikomunismus slouží jako mobilizační formule – na jedné straně pro voličské jádro nelevicových stran** (ikona a součást zakladatelského mýtu některých stran; ideální tmel nelevicových ideologií), **na straně druhé pro tzv. hlasité menšiny** (malé skupiny s velkou schopností sebeorganizace a potenciálním vlivem), které na antikomunismus slyší jako na ideologii vítězů (v ČR např. část mládeže, kulturních elit a médií).

V případě obou funkcí **přitom nejde nutně o vlastní posílení nelevicových stran nebo o získání volební většiny pro tyto strany. Z hlediska nelevicových stran je postačující, aby antikomunismus mobilizoval menšiny** (voličské jádro nelevicových stran a tzv. hlasité menšiny) nebo alespoň oslaboval a tříštil voličskou podporu ČSSD (jeho vedlejším produktem se stává pnutí, které antikomunismus vyvolává v samotné ČSSD).

Nejúčinnějšími nástroji antikomunismu jsou sekuritizace a personifikace, přičemž oba lze používat současně.

Sekuritizace značí vyjmutí určitých problémů ze soutěže mezi stranami a vyžadování zvláštního „bezpečného“ režimu pro jejich řešení. Režimu, v němž není místo pro zdroj onoho nebezpečí. V našem kontextu je to nejčastěji interpretace společné vlády ČSSD s KSČM jako hrozby pro demokracii („návrat totality“), zahraničně politické směřování země („ruská hrozba“, „Východ“) i ekonomickou prosperitu („návrat reálného socialismu“). V návaznosti na to je pak od ČSSD vyžadováno, aby uzavírala vládní koalice jen s nelevicovými stranami, tedy stranami, které jsou jí programově mnohem vzdálenější než KSČM.

Personifikace značí vybrání určité osoby za typického představitele nebo symbol určitého jevu, či přímo ztotožnění této osoby s tímto jevem. Personifikace umožňuje antikomunismus stále variovat (přenášením z jedné osoby na druhou) a zároveň řešitelem asociací spojovat s dalšími charakteristikami (např. je-li politik obtloustlý, potí se a má šedivý oblek, je to výrazem jeho nemodernosti a vyvolává to posměch či přímo znechucení, neboť tím připomíná pozdně normalizační funkcionáře a je tedy jen logické, že jeho návrhy „jsou recepty z dob reálného socialismu“ a/nebo představují „hrozbu pro svobodu“). V našem kontextu jsou nejlepším příkladem antiparoubkismus a antizemanismus.

Antikomunismus jako strategie zůstane i nadále součástí rétorické výbavy nelevicových stran v ČR, žádná „transformace“ KSČM by na tom nic nezměnila. Dosah antikomunismu – ve smyslu početnosti aktérů, které by mohl oslovit – se bude patrně zmenšovat, to ale neznamená, že bude jeho význam klesat. Jeho význam bude závislý na tom, zda bude pokračovat dekonsolidace stranického systému, která je patrná zhruba od přelomu let 2009 a 2010.

Pokud dekonsolidace stranického systému pokračovat nebude a systém se vrátí k formátu, který udržoval v období 1996–2009/2010, bude antikomunismus nadále sloužit jako doplňková strategie. S jeho pomocí se budou nelevicové strany snažit „odclonit“ věcný obsah politiky a přestruktu-

rovat dominantní socioekonomické štěpení českého stranického systému (např. obrátit pozornost od poplatků u lékaře nebo výše minimální mzdy k „politice paměti“ či boji za „svobodu“ a „principy polistopadového vývoje“). Současně bude sloužit k tomu, aby omezil alianční/koaliční vazby ČSSD (např. koaliční vláda ČSSD a KSČM; společné hlasování ČSSD a KSČM v nějaké konkrétní otázce apod.).

Pokud ale bude dekonsolidace pokračovat, pak může význam antikomunismu jako strategie ve srovnání s dnešní situací narůstat. A to přesto, že jím budou nadále mobilizovány jen menšiny. Bude-li se totiž stranická soutěž v ČR stávat soutěží stále většího počtu stále menších menšin, pak může být pro volební vítězství naopak zcela rozhodující, která z jakkoli malých menšin bude pevnější, odhodlanější a hlasitější. Většina vítězné strany pak samozřejmě může být relativně malá a nemusí být např. pro sestavení vlády dostatečná. Zde však může sehrát roli opět antikomunismus, tentokrát jako ideologický tmel a spojnice k prakticky všem nelevicovým ideologiím. A co je nejpodstatnější, tento tmel může jako základ koalice posloužit i tehdy, jestliže dané strany budou podle volebního zisku až druhé, třetí či další v pořadí. Soutěží-li totiž mezi sebou stále menší menšiny, jsou i ti druzí, třetí a další dost silní na to, aby společně obešli prvního a vytvořili vládu „přes hlavu vítěze“ (např. pod heslem „zabránit návratu komunistů k moci“ či „zachovat principy demokratického polistopadového vývoje“).

Literatura:

- Buzan, B., Waeve, O. and de Wilde, J., *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder CO. Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Hogea, A., Coming to Terms with the Communist Past in Romania: An Analysis of the Political and Media Discourse Concerning the Tismăneanu Report. *Studies of Transition States and Societies*. 2010, 2 (2), str. 16–30.
- Koubek, J., České sněmovní volby 2010 z hlediska stability a změny stranického systému. Veto hráči, personalizace, lokalizace a fragmentace. *Politologická revue*. 2010, roč. XVI, č. 1, str. 111–129.
- Koubek, J., Většinový systém a rizika lokálně personální fragmentace, in Stanislav Balík et al., *Většinový systém pro sněmovní volby? České zkušenosti a debaty*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.
- Kunštát, D., Balík, S., *Analýza příčin porážky ODS v krajských a senátních volbách II.*, in Hlavní kancelář ODS: *Analýza příčin porážky ODS v krajských a senátních volbách*. 2008, str. 77–97.
- Linz, J. and Stepan, A., *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. The Johns Hopkins University Press, 1996.
- Polášek, M., Novotný, V., Perotino, M., et al., *Mezi masovou a kartelovou stranou: Možnosti teorie při výkladu vývoje ČSSD a KSČM v letech 2000–2010*. Sociologické nakladatelství, 2012.
- Poguntke, T. and Webb, P. *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford University Press, 2007.
- Sartori, G., *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Cambridge University Press, 1976.
- Szabó, M., From a Suppressed Anti-communist Dissident Movement to a Governing Party: The Transformations of FIDESZ in Hungary. *Corvinus Journal of Sociology & Social Policy*. 2011, 2 (2), str. 47–66.

Impressum

Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.

zastoupení v České republice

Zborovská 716/27

150 00 Praha 5

Tel.: +420 224 947 094

Fax: +420 224 948 091

www.fesprag.cz

Objednávky/Kontakt:

fes@fesprag.cz

O autorech

PhDr. Martin Polášek, PhD., odborný asistent na Ústavu politologie FF UK. Specializuje se na organizační vývoj politických stran, na vývoj sociální demokracie a na teorii welfare state.

Mgr. Jiří Koubek, asistent na Ústavu politologie FF UK. Specializuje se na stranické a volební systémy střední a východní Evropy

Názory vyjádřené v této publikaci jsou názory autorů a nemusí nezbytně vyjadřovat stanovisko Friedrich-Ebert-Stiftung.

ISBN: 978-80-87748-14-5 (elektronická verze)

ISBN: 978-80-87748-15-2 (brož.)

KOUBEK, Jiří. POLÁŠEK, Martin: Antikomunismus: nekonečný příběh české politiky? 1. vyd. Praha, Friedrich-Ebert-Stiftung e.V. – zastoupení v České republice 2013. 20 s.